

MAŁGORZATA WŁODARCZYK*

NIEWIRTUALNA HISTORYCZNA PRZESTRZEŃ PUBLICZNA

THE NONVIRTUAL HISTORICAL PUBLIC SPACE

Streszczenie

Przestrzeń publiczna w miastach kreowana jest od początku ich powstawania. Kompozycja przestrzeni miejskiej warunkowana była oczekiwaniami politycznymi i społecznymi. Zawsze istotny był nieprzewidywalny czynnik nieoczekiwanych zwrotów cywilizacyjnych. Można mieć nadzieję, że historyczna przestrzeń publiczna w mieście przyszłości będzie wykorzystywana fizycznie, a nie wirtualnie, do kontaktów międzyludzkich i ochrony dziedzictwa kulturowego jako świadectwa historycznego.

Słowa kluczowe: przestrzeń publiczna, miasto historyczne, dziedzictwo, zrównoważony rozwój, modernizm

Abstract

The public space has been created from the beginning of the towns foundation. The cities composition was always strictly connected with the political and social expectations. The unexpected impact of the civilization turns was the most important. The hope is in the future historical public space will be used physically but not virtually for human relations and heritage protection as historical memory.

Keywords: public space, historical town, heritage, sustainable development, modernism

* Dr inż. arch. Małgorzata Włodarczyk, Katedra Architektury i Urbanistyki, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska, Politechnika Świętokrzyska.

Przestrzeń publiczna w mieście kreowana jest od początku powstawania miast. Siegfried Giedion opisując czas i przestrzeń w architekturze, nie rozdziela od siebie architektury i urbanistyki. Jest to historycznie jedna czasoprzestrzeń. Istniejąca fizycznie, a nie wirtualnie. Przestrzeń miejska do czasów nam współczesnych zmieniała się dynamicznie, w zależności od zmian historycznych i kulturowych. I zmienia się nadal. Kompozycja danej przestrzeni miejskiej warunkowana była oczekiwaniami politycznymi i przekształcana w zależności od zmian i oczekiwań społecznych. Ale zawsze istotny był nieprzewidywalny czynnik możliwości nieoczekiwanych zwrotów cywilizacyjnych. Mówi o tym także w swoich rozważaniach Roman Ingarden, zwracając uwagę na czas jako przemianę sposobów istnienia². W kontekście rozważań o przeszłości, teraźniejszości i przyszłości zauważa on obiektywność tego co przyszłe: „możliwość zachodzi (...) obiektywnie ma swoją podstawę wyłącznie w stanie faktycznym istniejącym w tej chwili na świecie”. Ponieważ na przyszłość składa się wiele realnych, empirycznych zdarzeń i możliwości, istnieje wielość możliwych kontynuacji teraźniejszości. I nie sposób je przewidzieć.

Globalizacja i związane z nią procesy transformacji powodują, że część jednostek, społeczeństwa zatracą przeziębienie do miejsca. Przestrzeń i odległość przestały być przeszkodą. Zmiana miejsca zamieszkania i nietrwałość pobytu w danym mieście powoduje, że jak pisze Zygmunt Bauman³, „dzisiaj wszyscy jesteśmy w ruchu określa mianem „turystów i włóczyków”. Co więcej zauważa on, iż przestrzeń publiczna w miastach jest „dzielona”. Powstają zamknięte enklawy, które w założeniu miały chronić mieszkańców, a powodują ich izolację społeczną. Jednak socjologowie obserwują coraz powszechniejszą potrzebę identyfikacji lokalnej, nie tej w przestrzeni wydzielonej, ale w przestrzeni publicznej, ogólnomiejskiej. Potrzebę tożsamości i swojskości⁴. Coraz silniejsze są naciski antyglobalistyczne, odwołujące się do potrzeby działań pozwalających na poczucie przynależności historycznej i związków z dziedzictwem kulturowym, i społecznym. Nie jest to zjawisko nowe i posiada ciągłość historyczną, wynikającą z natury człowieka. Jak pisał Lewis Mumford: „Człowiek jako istota obdarzona dziedzictwem społecznym należy do świata zawierającego w sobie przeszłość i przyszłość, w którym dzięki właściwemu doborowi środków można wpłynąć na bieg wypadków lub wytyczyć cele nie związane bezpośrednio z daną sytuacją i zmienić w ten sposób kierunek otaczających go ślepych sił”⁵.

Rosnąca potrzeba identyfikacji związana jest z rosnącą świadomością potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego i tożsamości historycznej oraz z coraz powszechniejszym zrozumieniem potrzeby tak modnego obecnie zrównoważonego rozwoju. Podkreślane jest znaczenie miejsca, mimo wspomnianego sceptycyzmu Z. Baumana, który twierdzi, że z powodu przyspieszenia tempa życia wywołanego nowymi technologiami ma miejsce eksponowanie czasu⁶ i usuwana jest z naszego życia przestrzeń fizyczna, zastępowana przestrzenią wirtualną. Na przełomie wieków dała się jednak zaobserwować funkcjonująca do dzisiaj tendencja spowalniania czasu i dążenie do refleksji. Poszukiwania czasoprzestrzeni, o której mówił S. Giedion. Również w odniesieniu do architektury i urbanistyki możemy zaobserwować te tendencje, które wyrażają się poprzez zrównoważone działania lub przez powolną jak to nazywa Ewa Rewers, przestrzeń, pisząc: „(...) współczesne koncepcje po-wolnej przestrzeni są powrotem do smakowania czasoprzestrzennej struktury świata jako podstawy ludzkiego doświadczenia”⁷.

Historycznie miasta powstawały z potrzeby w procesie urbanizacji. Tu nie można zgodzić się w pełni ze stanowiskiem wyrażonym przez Jana Ghela, iż przed renesansem miasta realizowane były bez planów. Zresztą autor sam pisze: „(...) autor pomija tu kilkaset miast w Polsce (...)”⁸. Można natomiast z całą pewnością zgodzić się z uwagą, że wiele miast historycznych przez wykreowanie w nich w czasie historycznym przestrzeni publicznych jest obecnie atrakcyjnych turystycznie i chętnie zamieszkiwanych. Ta atrakcyjność miast historycznych jest, w nawiązaniu do wspomnianego „spowolnienia”, niezwykle istotna dla ich przyszłości. W związku z rozwojem zaawansowanych technologii już obserwowany jest wzrost ruchu turystycznego i to w kierunku turystyki dedykowanej. Organizacje turystyczne potwierdzają tendencję do zmiany sposobu odwiedzania miast historycznych. Obecnie spora część turystów wyraża zainteresowanie turystyką tematyczną, związaną z trasami tematycznymi, a nie turystyką ogólną. Takim przykładem w Krakowie jest Nowa Huta. Nie tylko miejskie trasy czy szlaki, w społeczeństwie przyszłości posiadającym więcej wolnego czasu, będą przedmiotem szczególnego zainteresowania. Ich opracowanie ma już miejsce np. w Katowicach, gdzie powstał szlak architektury modernizmu. W Krakowie istnieje wiele miejsc i przestrzeni publicznych, niezwykle atrakcyjnych architektonicznie, urbanistycznie i historycznie, które mogą tworzyć trasy, jak przykładowo te związane z okresem powojennego modernizmu⁹.

Warto również zwrócić uwagę, w kontekście zmieniającego się nastawienia społecznego, na aktywizację i angażowanie się lokalnych, miejskich społeczności w sprawy dziedzictwa kulturowego danego miasta historycz-

nego. W tym w sprawy związane z jakością przestrzeni publicznej, a tradycyjne przestrzenie publiczne i struktury urbanistyczne, w tym te pochodzące z 2 poł. XX wieku zaczynają być odbierane daleko przyjaźniej niż powstające obecnie. Podobnie architektura tego okresu. Przypomina się tu wypowiedź S. Giediona, który zauważył, że w miastach rozwijanych wspólnym wysiłkiem wszystko ma siłę wyrazu i przekonania¹⁰. Rozrost miast, w tym np. Krakowa, w kontekście powyższych rozważań pozwala mieć nadzieję, że historyczna przestrzeń publiczna w mieście przyszłości będzie wykorzystywana fizycznie, a nie wirtualnie. I służyć będzie kontaktom międzyludzkim oraz ochronie dziedzictwa kulturowego jako świadectwa etnograficznego i historycznego.

Nie wiemy, jakie nowe mody w nazewnictwie pojawią się w przyszłości, ale jak pisze Z. Bauman: „W miarę jak rośnie liczba dogmatycznych prawd, wypartych i wyrugowanych przez modne słowa, one same coraz szybciej stają się zasadami, o których się nie dyskutuje”¹¹. I tak możemy mieć ekologiczną globalizację wirtualnego zrównoważonego rozwoju rewitalizacji. Tyle było dotąd nazw zwykłej kultury i taktu wobec dziedzictwa kulturowego, przestrzeni publicznej i środowiska przyrodniczego. Czysty absurd. Skromność nakazuje przyjąć, że nie jesteśmy w stanie przewidzieć, jaki modny wyraz będzie kształtował miasto przyszłości.

Przypisy

¹ S. Giedon, *Przestrzeń, czas i architektura, Narodziny nowej tradycji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968, 839.

² F. Kobiela, *Filozofia czasu Romana Ingardena wobec sporów o zmienność świata*, Universitas, Kraków 2011, *passim*.

³ Z. Bauman, *Globalizacja*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000, 92.

⁴ K. Pawłowska, *Idea swojskości miasta*, Kraków 2001, 7-12.

⁵ L. Mumford, *Technika i cywilizacja. Historia maszyny i jej wpływ na cywilizację*, PWN, Warszawa 1966, 76, za: K. Pawłowska, *Idea...*, *op. cit.*

⁶ Z. Bauman, *Globalizacja*, *op. cit.*, 12; „(...) przestrzeń publicznej uwagi sprawia, iż nawet tydzień staje się długim okresem, nie tylko w polityce, ale również w ludzkiej pamięci”.

⁷ E. Rewers, *Powolna przestrzeń*, [w:] K. Wilkoszewska (red.), *Czas przestrzeni*, Universitas, Kraków 2008, 88.

⁸ J. Ghel, *Życie pomiędzy budynkami, Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2009, 39. Należy tu jednak przywołać, iż książka ta kładzie główny nacisk na zagadnienia związane z przestrzenią publiczną, a nie na omawianie historycznego rozwoju miast.

⁹ M. Włodarczyk, *Przestrzeń publiczna i architektura lat 60. XX wieku w Krakowie-współczesne dziedzictwo w historycznym mieście*, praca zbiorowa *Karta Krakowska 2000–2010 lat później*, red. Andrzej Kadłuczka, Politechnika Krakowska, Kraków 2011, 270-275.

¹⁰ S. Giedion, *Przestrzeń...*, *op. cit.*, 66.

¹¹ Z. Bauman, *Globalizacja*, *op. cit.*, 5.

“Not possible is to have a single and only, predefined point o view”¹¹

Public city space has been created from the beginning of towns erection. Siegfried Giedion while describing the space and the time in architecture, does not make any division between architecture and urban planning. Historically this is one space-time that is existing physically but not virtually. City space has been transforming dynamically so far according to historical and cultural changes, and precede this process further on. City space shape was determined by political demands and modernised according to social transformations and expectation. Important was always the impact of unexpected civilization turns.

Roman Ingarden in his deliberations where pointing the time to be transformation of existence methods². When thinking about the past, the presence, and the future he finds objectivity of the future: “possibility exists (...) ‘factually’ possesses its basis exclusively in present state that exists on earth this moment” Since the future consists of numerous real and empiric actions and options there are many continuities of presence, impossible to foreseen.

Globalization and any transformation processes connected impact a part of society loses their place attachment. Space and distance are no longer the barrier. Changing the place of living and lability of stay causes, as Zygmunt Bauman³ writes, "today all we are in motion", and names us "tourists and vagabonds". More he points that public space in towns is being "portioned out". Fenced enclaves arise intended to protect citizens, but in fact to socially isolate. The growing need of social whole town identity is being observed by sociologists. Identity and homelike senses⁴. Antyglobal trends call for historical identity combined with cultural and social heritage. This process is not new but continues what derives from human nature. Lewis Mumford wrote: "man, as the creature equipped with social heritage belongs to the world involving the past and the future, where through suitable means one can impact on course and set the long distance aims beyond the present situation to change a "blind destination"⁵.

The expanding need of identity is parallel to seeking of cultural heritage and historical identity what is combined with understanding the trend of sustainability. The stress is put on the place meaning, in spite of Z.Bauman's scepticism, who states that increased life rate caused by new technologies exposes the time⁶ reducing the physical space from our live to be replaced with virtual space. Turn of the century revealed a continued tendency to reduce the rate of time and to contemplate. To search of space-time that was mentioned by S.Giedion. This tendency considers also architecture and town planning, to be expressed by sustained actions or, as described by Ewa Rewers, by slow-space-time, in words: "(...) contemporary ideas of slow-space-time are the returns to tasting the space-time -structure of the World as the human experiencing basis"⁷.

Historically, towns has erected due to the need and within urban process. Here one can not agree completely with the statement of Jan Ghel, that towns prior to renaissance were without plans. Anyway the author writes himself: "(...) author passes here several hundred towns in Poland (...)"⁸. One may certainly agree with the statement that numerous historical towns are very attractive for tourists and for citizens, thanks to historically defined public space. This attraction is crucial for this town's future, in relation to mentioned above trend of "slowing down". The increase of tourist interest is observed, especially dedicated tourism, since new technologies are developed. Tourist organisations notice the tendency to reorganise the way of visiting old towns. More and more participants prefer theme-organised trips rather than overall sightseeing. Nowa Huta is a good example in Kraków. This kind of routes, not only in towns, will dominate the interest of visitors. The modern architecture route has been established last time in Katowice. Kraków presents many places and public spaces, architectonically and historically attractive to create theme-routes, like those about post-war modernism⁹.

Local societies, changing their scope of interest, activates the interest of city historical heritage. The public space quality becomes also the value, since architecture and space of second half of 20th century are better accepted then contemporary. Words of S.Gidion comes to mind, pointing that towns developed through collective effort possess strong expression¹⁰. Towns growth, including Kraków, give the hope for intensive use of historical public space in the physical but not virtual manner. The use promoting physical meetings and cultural heritage contemplation in order to preserve these values.

Hard to tell what new trends in nomenclature will come but as Z.Bauman writes: "As grows the amount of dogmatic truths, disclaimed and ousted by trendy words, where those become the rules that are out of discussion"¹¹. Thus one can have now: ecological globalization of virtual sustainability for revitalization. Numerous names so far for ordinary culture and tact for heritage, public space and natural environment. Pure absurd. Modesty instructs to state that we are not able to foreseen what trendy name will influence the town in the future.

Ednotes

¹ S. Giedon, *Przestrzeń, czas i architektura, Narodziny nowej tradycji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968, 839.

² F. Kobiela, *Filozofia czasu Romana Ingardena wobec sporów o zmienność świata*, Universitas, Kraków 2011, *passim*.

³ Z. Bauman, *Globalizacja*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000, 92.

⁴ K. Pawłowska, *Idea swojskości miasta*, Politechnika Krakowska, Kraków 2001, 7-12.

⁵ L. Mumford, *Technika i cywilizacja. Historia maszyny i jej wpływ na cywilizację*, PWN, Warszawa 1966, 76, [za:] K. Pawłowska, *Idea...*, *op. cit.*

- ⁶ Z. Bauman, *Globalizacja*, *op. cit.*, 12; „(...) The space of public attention appears, that single week becomes a long period, not only in politics but also in man's memory”.
- ⁷ E. Rewers, *Powolna przestrzeń*, [w:] *Czas przestrzeni*, Krystyna Wilkoszewska (red.), Universitas, Kraków 2008, 88.
- ⁸ J. Ghel, *Życie pomiędzy budynkami, Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2009, 39; ought to state, that this book points public space aspects and not a historical development of towns.
- ⁹ M. Włodarczyk, *Przestrzeń publiczna i architektura lat 60. XX wieku w Krakowie-współczesne dziedzictwo w historycznym mieście*, praca zbiorowa *Karta Krakowska 2000-2010 lat później*, Andrzej Kadłuczka (red.), Wydawnictwo PK, Kraków 2011, 270-275.
- ¹⁰ S. Giedion, *Przestrzeń...*, *op. cit.*, 66.
- ¹¹ Z. Bauman, *Globalizacja*, *op. cit.*, 5.

Literatura/References

- [1] Bauman Z., *Globalizacja*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000.
- [2] Giedion S., *Przestrzeń, czas i architektura, Narodziny nowej tradycji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968.
- [3] Ghel J., *Życie między budynkami, Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2009.
- [4] Kobiela F., *Filozofia czasu Romana Ingardena wobec sporów o zmienność świata*, Universitas, Kraków 2011
- [5] Lynch K., *Obraz miasta*, Archivolta, Kraków 2011
- [6] Pawłowska K., *Idea swojskości miasta*, Politechnika Krakowska, Kraków 2001.
- [7] Rewers E., *Powolna przestrzeń*, [w:] *Czas przestrzeni* [red:] Krystyna Wilkoszewska, Universitas, Kraków, 2008.
- [8] Włodarczyk M., *Przestrzeń publiczna i architektura lat 60. XX wieku w Krakowie-współczesne dziedzictwo w historycznym mieście* *Karta Krakowska 2000–2010 lat później*, (red. Andrzej Kadłuczka, Wydawnictwo PK, Kraków 2011.

II. 1. Rynek Główny w Krakowie (fot. M. Włodarczyk)

III. 1. The Main Market Square in Kraków (photo by M. Włodarczyk)